

Благоја ЦВЕТКОСКИ

АНТИФАШИСТИЧКОТО СОБРАНИЕ НА НАРОДНОТО ОСЛОБОДУВАЊЕ НА МАКЕДОНИЈА (АСНОМ) ВО НАСТАВАТА ПО ИСТОРИЈА*

АСНОМ е клучна наставна тема во предметот историја и затоа е застапена во сите степени на образовно-воспитниот систем во СР Македонија. Преку АСНОМ се согледуваат резултатите од НОВ и Социјалистичката револуција во Македонија. АСНОМ е израз на националната и социјалната слобода, независност и државност на македонскиот народ, во рамноправна заедница со другите југословенски народи и народности и претставува државно-творна конституција и афирмација на севкупниот национален идентитет на македонскиот народ. Историското значење и место на АСНОМ го одредува и неговото место и значење во наставата по историја.

Со намера да ги истакнеме дидактичките вредности на АСНОМ, пошироко ќе ја разгледаме неговата застапеност и поставеност, во трите основни наставни сегменти: Наставниот план и програми по историја, во учебниците по историја и во наставната практика. Преку критичката анализа, ќе се добие целосна слика за местото и значењето на темата АСНОМ во наставата по историја.

1 Програмска застапеност и поставеност на АСНОМ

Како наставна единица — тема или целина, АСНОМ е застапено во планската распределба на Основното и Средното насочено образование и воспитување во СР Македонија¹⁾. Во ос-

* Рефератот е поднесен на XVI редовно годишно собрание на Сојузот на друштвата на историчарите на СРМ одржано во Куманово на 6 и 7 април 1984 год.

¹⁾ Види наставните планови и програми за основното и средното насочено образование: Републички завод за унапредување на образованието и воспитувањето на СР Македонија, Наставни програми по Географија и Историја, Просветно дело Скопје, 1981; Републичка заедница на насоченото образование — Републички завод за унапредување на образованието и воспитувањето на СР Македонија, План и програми за заед-

новното образование и воспитување — училиште, АСНОМ како наставна категорија — тема е застапено во четврто и осмо одделение, со по два часа неделно. Во четврто одделение во предметот — „Запознавање на општеството“ и во осмо одделение во предметот — „Историја“²⁾. Исто така АСНОМ е застапено во предметот Историја и во Првиот клас на Средното насочено образование — заеднички основи³⁾ и во четврти клас на гимназиите — општа насока⁴⁾, со по два часа неделно. Во подготовка се наоѓаат наставните планови и програми по предметот историја за културолошката и педагошката насока, каде што исто така се предвидува, предметот да биде застапен со по два часа, во трети и четврти клас на тие насоки⁵⁾. Темата АСНОМ би се изучувала во третиот клас. Годишниот фонд на часовите кој изнесува меѓу 72 и 76 часа, ја одредува застапеноста на АСНОМ, односно неговата инкорпорираност во наставниот процес. Ограничениот временски простор, односно број на часови, нуди и тера на голема рационализација, како општа на макроплан, така исто и посебна или тематска на микроплан. Рационализацијата условува стеснетост и селективност, со сите импликации што произлегуваат од тоа. Сето тоа, секако има негативен одраз, во смисла на добра работа, успех и резултати во реализацијата на воспитно-образовните содржини. Во контекстот на таквите околности поставена е и темата АСНОМ, што има одраз и на планската концепција на истата, која е привлечна во сите наведени одделенија и класови.

Во наставната програма за Осмо одделение на основното образование и воспитување⁶⁾, категоријата АСНОМ е содржинска и структурална составка на тематското подрачје: „Втората светска војна и НОВ и Социјалистичката револуција“⁷⁾. Ова подрачје е 15 по ред, од вкупно 18, колку ги има наставната програма по историја во ова одделение. За реализација на наставното подрачје предвидени се ориентационо 12 наставни часови.

Ако се гледа формално, подрачјето е мошне обимно и натрупано со многу содржини, кои се компонирани и конципирани во 7 глобални теми, односно содржински ставови. Скромната текстурална тезираност на подрачјето не е адекватна и идентич-

---

ничките воспитно-образовни основи на насоченото средно образование, Општествено-економско подрачје — Историја, Географија, Марксизам и самоуправување, Просветно дело, Скопје, 1982.

²⁾ Наставна програма по Географија и Историја, стр. 37—76.

³⁾ Наставна програма за Првиот клас — Историја, стр. 31—52.

⁴⁾ Наставна програма за историја, за IV клас, отчукана на машина, сопственост на авторот на овој ракопис.

⁵⁾ Републички завод, програмите во завршна фаза, отчукани на машина.

⁶⁾ Наставна програма за осмо одделение... ц.д. стр. 59—70.

⁷⁾ Исто, стр. 62.

на на богатството на темите и содржините, што во себе ги опфаќа подрачјето. За пример ја земаме наведената теза: „НОВ во Македонија 1941—1945 година“⁸⁾. Очигледно е, дека во оваа теза се содржат повеќе наставни теми и целини, односно наставни единици. Скромната тезираниост, како објективна околност, дава извесна слобода на наставникот сам да прави конкретизација и распределба по наставни единици, што е добро и позитивно, меѓутоа постои и опасност од разноразност во конкретизацијата, а оттука и во реализацијата. Без тези, наставните содржини се чувствуваат осиромашени, без одреден обим и волумен, се губи преставаата за квалитетот и квантитетот на содржините и отсуство на упатувачки тек и нормативност, односно стандардизација на наставните содржини. Наставниците ова прашање го решаваат со целосно придржување на и за учебниците, на нивната распределба, структура и концепција, што исто така може да биде предмет на посебни анализи.

Во такви околности, кога наставното подрачје е тезиранио во седум содржински ставови и објективната обемност на тие ставови со содржини, програмски се одредува и местото на АСНОМ, односно неговата адекватна поставеност во рамките на тематскиот став—теза: „НОВ во Македонија 1941—1945 година“. Други посебни определби нема. Самиот тој факт, може да доведе до различно поставување и третирање на категоријата АСНОМ во контекстот на веќе кажаното, а во смисла на интегрална или заедничка формулација и номинација, на структурата и концепцијата на содржините, односно целините во единиците, на обимот и слично. И во решавањето на оваа дилема најчесто наставниците се служат со учебникот. Може да се констатира дека и глобалната и поединечната конкретизација и распределба се презема од учебникот. Меѓутоа, да се апстрактираме од горе посочените прашања и дилеми и да видиме каква е објективната програмска застапеност и поставеност на АСНОМ во основното образование и воспитување.

Основните цели и задачи на наставата по историја во основното училиште како примарно го истакнуваат запознавањето на учениците со историјата на НОВ и социјалистичката револуција на народите и народностите на Југославија. Преку таа задача треба учениците „да ги воспитува на револуционерните традиции од таа борба и да се запознаат со идеите на КПЈ—СКЈ во минатото и денес“⁹⁾, а исто така и „да им помогне да ја сфатат потребата од поврзување на југословенските народи и народности во борба за слобода и независност и неопход-

⁸⁾ Исто, стр. 62.

⁹⁾ Исто, стр. 59—60.

носта од натамошно изградување на заедничко самоуправно социјалистичко општество¹⁰⁾, како и кај учениците „постојано да го одгледува и развива братството и единството на народите и народностите на СФРЈ, југословенскиот социјалистички патриотизам и готовност да го чуваат и бранат самоуправното социјалистичко општество“¹¹⁾. Во контекст на горните барања, АСНОМ има свое посебно место, вредност, улога и значење, што и конкретно е истакнато во „оперативните задачи“¹²⁾, на програмата за осмо одделение. Во нив читаме: „да ги разберат (се мисли на учениците н.з.) и научат карактеристиките, одлуките и придобивките на НОВ и социјалистичката револуција во Југославија“¹³⁾. Иако, посебно не е наведено АСНОМ, тоа во контекст се подразбира, бидејќи претставува значаен историски настан. Дека тоа е така, во „објаснението“¹⁴⁾ стои конкретно: „Резултатите од НОВ да се прикажат преку Заседанијата на АВНОЈ и АСНОМ, со подвлекување на извојуваното право на македонскиот народ да биде слободен и да живее со другите југословенски народи во една заедница“¹⁵⁾.

Од зацртаните програмски барања произлегува дека тежиштето на наставната концепција на темата АСНОМ, е конципирано врз резултатите од НОВ и Револуцијата и на оноа што го стекнал македонскиот народ. Програмските барања правилно се поставени. Меѓутоа за да се добие полна и целосна обликуваност на темата, потребно е во обимот и волуменот да се додадат содржини и за Второто, па дури и Третото заседание на АСНОМ, со што би се опфатиле сите резултати од НОВ преточени во разни законски нормативи и би се пополнила празнината што се чувствува во конституциониот континуитет, се до прогласувањето на Републиката и донесувањето на Уставите. Ова настојување не е неосновано, а напротив тоа го иницира и програмата — „резултатите од НОВ да се прикажат преку заседанијата на АВНОЈ и АСНОМ“¹⁶⁾. Програмско и практично стеснување на темата АСНОМ само на неговото Прво заседание, ја осиромашува и не дава полна слика на комплексот АСНОМ.

Планско-програмската застапеност и поставеност на АСНОМ во средното образование и воспитување, во многу е идентична со претходното. Во средното насочено образование—заеднички воспитно-образовни основи, во првиот клас и во четвртиот клас на гимназиите — општа насока, во склопот на историјата на

10) Исто, стр. 59—60.

11) Исто, стр. 59—60.

12) Исто, стр. 63—64.

13) Исто, стр. 64.

14) Исто, стр. 64—70.

15) Исто, стр. 69.

16) Исто, стр. 69.

НОВ е инкорпорирана и целината АСНОМ. И покрај определбата за спирално-линеарниот облик, очигледна е недоследноста и повеќе има карактер на делумичен концентричен круг и циклус, како во однос на основниот, така исто и во однос на предвидуваниот циклус во културолошката и педагошката насока, додека во моментот постои една паралелност во првиот и четвртиот клас. Имаме впечаток, дека не е најдено консеквентно решение во наставните планови и програми. Овие околности имаат одраз и во поставеност на темата — АСНОМ. Имуноста од скоро истоветна програмска содржина во сите степени и класови не е избегната и се добива впечаток дека таа се повторува во својот стандарден облик.

Предметот историја во средното насочено образование е поместен во Општествено-економско подрачје¹⁷⁾. Програмата како општо го поставува барањето: „посебно да се обработуваат специфичностите и карактерот на нашата социјалистичка револуција и социјалистичката изградба на нашата земја врз самоуправни односи“¹⁸⁾. Исто така се истакнува дека „со тоа ќе се овозможи учениците да се оспособат за разбирање и сфаќање на нужноста од промени на природата и општеството“¹⁹⁾. Ваквите барања се општи определби во кои се содржани и определбите за АСНОМ. Во целите и задачите на програмата²⁰⁾ се наведени истите формулации како и во програмата за основното училиште.

Во програмата за Првиот клас, како седмо тематско подрачје е ставот: „НОВ и социјалистичката револуција на народите и народностите на Југославија“²¹⁾, со ориентационо предвидени 25 часови за реализација. Вкупно ова тематско подрачје има 24 ставови—теми, секое со посебни тези. Гледано по бројот на темите и тезите, како и нивната содржинска структура, подрачјето е мошне обемно. Рационализацијата на времето и содржинската просторност, овде треба максимално да дојде до израз, се разбира на сметка на една полна и сеобфатна артикулација и реализација, а во некои случаи и на редукција.

АСНОМ, како тематска целина е поместено во темата односно во ставот: „Февруарскиот поход и неговото воено-политичко значење за НОВ и Револуцијата во Македонија. Пролетната офанзива во Македонија и Југоисточна Србија. Првото заседание на АСНОМ“²²⁾. Дали ќе се земе како една тема единица

17) Наставната програма по историја за Првиот клас...ц.д. стр. 15—18.

18) Исто, стр. 17.

19) Исто, стр. 17.

20) Исто, стр. 33—34.

21) Исто, стр. 36—37.

22) Исто, стр. 37.

или како посебни целини—единици, за тоа решава наставникот. Најчесто наставниците се одгледуваат на решенијата во учебникот, каде што целиот став е една наставна единица. Вака концепирана структурата на темата—единицата, наметнува повеќе прашања и дилеми, како на пример: формулацијата и номинацијата на единицата, местото и обимот на целините, во тој склоп и на АСНОМ, кохезијата на темата, определбата и тежиштето на образовно-воспитните цели, методи на реализација и артикулација и сл. Во таквата програмска концепциска структура АСНОМ добива намалено место и простор, па дури во некоја смисла и маргинален карактер, што во крајна линија имплицативно се пренесува и прешпетува во сите сегменти на тој поим и категорија. На крај останува констатацијата дека АСНОМ останува осиромашено и неадекватно на неговото значење пренесено во сознанието на учениците.

Наведеното погоре отвора ново прашање: каков наставен третман да има АСНОМ? Односно дали АСНОМ да оди со посочените целини во тематско единство или да биде одделна тема-единица? Ако нашата заложба за проширување на тематско-содржинскиот обим на АСНОМ, вклучувајќи ја тука скоро и цела 1945 година, тогаш нашето определување е за втората алтернатија. Ако вака се постави АСНОМ, нема ли опасност од изолирање на историската и временската последователност и кохезија со другите на нему блиски и соодветни настани — Февруарскиот поход, Пролетната офанзива и друго. Ако програмските барања ги толкуваме и извршуваме доследно, нема опасност од такво нешто. Во „објаснението“²³⁾ на програмата се напомува: „НОВ и Социјалистичката револуција во Југославија да се изучуваат со посебно внимание“²⁴⁾ или „Резултатите од НОВ ќе се прикажат преку заседанијата на АВНОЈ, посебно преку Второто...“²⁵⁾ и на крајот во истата поставка е истакнато: „Првото заседание на АСНОМ го прогласи создавањето на македонската држава и обединувањето со другите југословенски народи, што значеше гаранција за зачувување на национална слобода и изградувањето на својата државност во рамките на Југославија“²⁶⁾ Овие барања и определби јасно го истакнуваат и посочуваат неговото место во наставата.

Тематската целина односно тезата: „Првото заседание на АСНОМ“, програмски ја потцртува важноста на АСНОМ, и тоа на неговото Прво заседание. Со оглед на тоа што нема поконкретни дообјаснувања, главно содржинското тежиште е задржано со нагласување на конститутивниот карактер и значење

²³⁾ Исто, стр. 48—52.

²⁴⁾ Исто, стр. 50.

²⁵⁾ Исто, стр. 50.

²⁶⁾ Исто, стр. 50—51.

на АСНОМ и неговото процедурално работење и тек. Оваа ориентација нуди разгледување на одлуките и решенијата на АСНОМ како и на неговото значење и одзив. Таа е во консеквентен однос со барањата на програмата и всушност претставува една релевантна дидактичка насока и опсервација преку која и објективно се остваруваат образовно-воспитните и функционалните цели и пораки на АСНОМ. Наведената релација налага и посебна, интегрална концепциска структура во самата целина, со што фактички би добила покомплетна обликуваност. На таков начин наставната целина АСНОМ, ќе биде не само гранција за поцелосни знаења за стекнатата слобода, независност и државност, туку и поттик за правилна и вистинска валоризација во свеста и работата на генерациите.

2. АСНОМ во учебниците по историја

Предмет на нашиов прилог ќе бидат учебниците по предметот историја за VIII одделение, на основното образование и воспитување,²⁷⁾ како и учебниците од средното (насочено) образование: учебникот за првиот клас заеднички воспитно-образовни основи²⁸⁾ и учебникот за IV клас на гимназиите општа насока.²⁹⁾ Учебникот „Запознавање на општеството“³⁰⁾ само го нотираме.

Учебниците и воопшто училишните книги во последно време многу повеќе се предмет на интерес не само кај стручната, туку и кај пошироката општествена јавност. Интересот е наполно оправдан од повеќе околности, кои ги сведуваме на констатацијата дека јавноста бара учебниците да бидат издржани во секој поглед, бидејќи учениците од нив го добиваат организираниот наставен облик, на своето учебно интелектуално градење на својата личност, во функција на интегрален општествен субјект. Учебниците се основните наставни средства со кои се служат учениците, но се разбира не и единствени од кои ги

²⁷⁾ Јордан Димески — Војо Кушевски, Историја за VIII одделение, Трето издание, Просветно дело, Скопје, 1982.

²⁸⁾ Цветан Беличански, Благоја Цветкоски, Алеко Корвезироски, Историја за I клас, средно образование — заеднички воспитно-образовни основи, „Просветно дело“, Скопје, 1983., второ издание. Преведен и отпечатен и на Албански јазик.

²⁹⁾ Д-р. А. А. Апостолов, Б. Цветкоски, Г. Глигоров, Историја за IV клас на гимназиите — општа насока, второ издание, „Просветно дело“, Скопје, 1983. Преведен и отпечатен и на албански и на турски јазик.

³⁰⁾ Божидар Ампов, Наум Димовски, Ѓорѓи Калан, Мр. Драги Ставревски, Запознавање на општеството за IV одделение, Просветно дело, Скопје, 1983.

стекнуваат своите знања. Функцијата на учебникот, во тој склоп и на учебникот по историја е повеќекратна и повеќена-сочна и е во тесна врска со неговата концепциска структура и физиономија, во зависност од планско-програмските, стручно-научните, дидактичко-методските, идејно-политичките, педагош-ко-психолошките и други фактори и определби. Авторите мора да ги имаат во предвид сите овие определби, впрочем тоа е и посочено во „Упатствата за пишување и конципирање на учеб-ниците по историја“.³¹⁾

Нашата конкретна задача е да ја разгледаме поставеноста на темата-целината или единицата АСНОМ во наведените учеб-ници. Прашањето е мошне важно и комплексно. На таа рела-ција издвојуваме неколку пункта. Најпрвин ќе се задржиме на односот помеѓу наставните планови и програми и учебниците, односно конкретната тема. Непобитна вистина е дека наставни-от план и програм, го одредуваат и определуваат местото, обе-мот и содржината на учебникот. Во рамките на тие околности се врши глобалната и тематската распределба и конкретизација на единиците. Во контекст на наведеното АСНОМ го има след-ното место и поставеност во учебниците: Во учебникот за VIII одделение, АСНОМ е посебно поставен, како засебна единица, која гласи: „Првото заседание на АСНОМ“³²⁾ и зафаќа пет стра-ници. Во учебникот за Првиот клас, АСНОМ е составка, дел, односно целина, на пошироко и формулирана и содржински конципирана единица, која гласи: „Општонародното востание во Македонија 1944 година“,³³ на шест страници. Во учебникот за IV клас има иста композиција и единицата гласи: „Настани-те во Македонија во првата половина на 1944 година“,³⁴⁾ на осум страници. Страниците реално го покажуваат соодносот со сте-пенот на образование-одделение и клас, односно психофизички-те можности и способности на учениците, што е израз и одраз на рационална и ефикасна вклопеност во планско-програмските предвидувања.

Паѓа во очи, видливата разлика во формулацијата на еди-ницата и нејзината структурална композиција. Се добива впе-чаток дека во осмо одделение има интегрална и целосна и по опширна и содржајна композиција, обликуваност и обработка, отколку во повисоките класови, која може да се сведе на па-ралелна релација во една единствена стегната формулација и целина. Линеарно-спиралниот, поточно спиралната компонента на обликуваност на темата како да недостасува, а недостасува

³¹⁾ Републички завод за унапредување на образованието и воспиту-вањето, примерок отчуќан на машина, сопственост на авторот.

³²⁾ Учебникот за VIII одделение...ц.д. стр. 122—125.

³³⁾ Учебникот за I клас...ц.д. стр. 160—165.

³⁴⁾ Учебникот за IV клас...ц.д. стр. 189—196.

и обемот на поширокиот циклус на концентричниот круг за овој степен. На таков начин, впечатлива е невоедначеноста односно несообразноста како во самите програми, така исто и во учебниците и поради тоа се доаѓа до степен на идентичност и паралелност во сите учебници.

Квантитативниот и квалитативниот диференциран пристап и однос на содржините на единиците-целината, го иницира и прашањето за нормативност и стандардизација на квантумот на содржините. Нормативната стандардизација во себе ја вклучува и номинацијата на темата-целината, односно единицата, како и и обемот и композицијата на единицата воопшто и во рамките на истата, што секако ќе овозможи еден диференциран раст и движење на образовно-воспитните функции на учебникот, односно конкретната единица.

За илустрација на наведените констатации, посебно ќе ја разгледаме структурата и композицијата на темата-целината, т.е. единицата АСНОМ, поодделно во секој учебник. Во учебникот на VIII одделение, единицата: „Првото заседание на АСНОМ“, ја има следната структура: 1. Уводен дел, без посебен наслов; 2. Формирање на иницијативен одбор за свикнување на АСНОМ; 3. Свикнување и работа на Првото заседание на АСНОМ; 4. Значењето на Првото заседание на АСНОМ. Во учебникот за I клас, структурата е: „Општонародното востание во Македонија 1944 година“. 1. Февруарскиот поход; 2. Пролетната офанзива во Македонија и Југоисточна Србија; 3. Првото заседание на АСНОМ; 4. Ширење на отпорот во Егејска и Пиринска Македонија; Во учебникот за IV клас, составот е: „Настаните во Македонија во првата половина на 1944 година“. 1. Борбите во Македонија зимата 1943/44 година; 2. Февруарскиот поход на единиците на НОВ и ПОМ; 3. Пролетната офанзива во Македонија и Јужна Србија; 4. Првото заседание на АСНОМ. Од вака компонираната структура и физиономија на темата — единицата АСНОМ, можат да се прават разни споредби и да се извлекуваат соодветни заклучоци и прашања. Некои од тие прашања што се наметнуваат ги нотираме: соодносот на целината АСНОМ со другите целини — составки; местото и составот на целините; физиономијата на темата — надворешната форма и внатрешната кохезија; хомогеност и хетерогеност на единицата и целината; корелативни релации и можности; артикулативни претпоставки за креативна реализација; методски пристап и т.н. На крај да ја истакнеме констатацијата дека ваквата структурална композиција на темата АСНОМ, секако и на другите теми, го прават учебникот и темите условно речено нормативен по својот облик, содржина и карактер.

Друго значајно комплексно прашање е што и како да се обработи темата—целината—единицата во учебникот. Сумарниот одговор на ова прашање е, да се даде вистината, критичката вистина, научната и објективната, од позициите на историскиот материјализам и дијалектичкиот метод, односно од марксистичкото поимање на историјата. Од тоа се иницира релацијата наука—предмет—единица (учебник). Од ова комплексно прашање ние го извлекуваме атрибутот за битното и понебитното во анализата на темата. Битните компоненти и сегменти на една тема, конкретно таква по својот карактер е АСНОМ, развиваат способности кај учениците за самооспособување ги поттикнува да мислат и критички да преиспитуваат и оценуваат. Оттука и обврската што од таа тема да се обработи во учебникот и пошироко. Наше е мислење дека избраните содржини од темата, компонирани во единицата на учебникот се во склад со наведени принципи и барања, зашто во крајна линија фактографскиот материјал како средство за воспитување и образование, ја тангира емоционалната сфера на ученикот и станува негова животна определба и насока. Учениците преку содржините на темата од учебникот и од практичната реализација на часот, не се само информирани, туку и упатувани на развојниот континуитет на нашата историја, борба и слобода, во еден историски, дијалектички третман. Секако во овој поглед не треба да бидеме самозадоволни и да не согледуваме дека постојат и извесни слабости каков што е примерот со поставеноста на АСНОМ во учебниците од класовите и општо во дотичните програми, во кои недостасува егземпларноста и целовитоста.

Инаку содржинската композиција на темата—целината АСНОМ во сите учебници има хомогена концепција и физиономија. Таа хомогена концепција ја има следнава структура: 1. Експозиција. 2. Номинација. 3. Артикулација. 4. Сумарност и 5. Верификација. Кохезионото единство на деловите ја чини целината. Методолошки овие делови се консеквентно поставени и обликувани во една хомогена целина.

Наведените учебници располагаат и со еден одреден и соодветен фонд на педагошко-методска апаратура, како составен дел на општата дидактичка обликуваност на истите. Со ваква апаратура е обликувана и единицата за АСНОМ. Апаратурата е текстуална и илустративна—сликовна. Текстуалната се состои од прашања и задачи, а сликовната од шеми—карти и фотографии. Конкретно апаратурата за единицата АСНОМ е следната:

— во учебникот за VIII одделение, текстуалната е содржана во категоријата: „Размисли и објасни“.³⁵⁾ Поместени се три прашања во врска со АСНОМ. Во илустративниот дел поместе-

³⁵⁾ Учебникот за VIII одделение... ц.д. стр. 125.

на е само една слика „Народот и војската го поздравуваат заседанието на АСНОМ“³⁶⁾

— Во учебникот за I клас, текстуалната апаратура се состои од „прашања и задачи“³⁷⁾ во која само едно прашање и една задача се однесуваат на целината АСНОМ. Во задачата од учениците се бара да го посетат спомен музејот на АСНОМ, во манастирот Прохор Пчински. Добро и конкретно поставена задача. Илустративната апаратура се состои од една шема—карта и две слики, но само едната се однесува на АСНОМ³⁸⁾ и тоа е истата што е поместена и во учебникот за VIII одделение.

— Во учебникот за IV клас, текстуалниот дел се состои од „прашања и задачи“³⁹⁾ во кој две се однесуваат за АСНОМ. Едно од нив е задача во која се бара учениците да ги прочитаат Одлуките на АСНОМ од историската читанка. Илустративниот дел се состои од една шема и две директни слики: портретот на Кузман Јосифовски-Питу и истата слика која е поместена и во претходно наведените учебници.⁴⁰⁾

Впечатлива е еднородоста и паралелноста на дидактичката обликуваност на темата. Прашањата се директни и не излегуваат од рамките на темата, а и задачите со мал исклучок се во директна врска со дескрипцијата на темата. Нивна функција е ограничена, и е ставена во исклучителна служба на темата—единицата. И покрај тоа, таа е во функција на образовно-воспитниот процес и придонесува за поливалентна дидактичка обликуваност на темата—единицата АСНОМ.

Во врска со дидактичката обликуваност на учебниците односно темите е и прашањето со историските читанки. Во употреба има две читанки, за VIII одделение⁴¹⁾ и за IV клас,⁴²⁾ која авторите на учебникот за I клас исто така ја препорачуваат. И во двете читанки, поместените прилози-текстови, по карактер се нормативни, со документарно-правна и државно-конститутивна содржина и како такви се повеќе од формални, еднонасочни и паралелни. Во читанката за VIII одделение, поместени се два прилога: 1. Поздравна телеграма на претседателот на НКОЈ, маршал Тито до АСНОМ, 2. Одлуките на АСНОМ за негово конституирање во врховно законодавно народно претставничко тело и највисок орган на државните власти во Демократска (Федерал-

³⁶⁾ Исто, стр. 123.

³⁷⁾ Учебникот за I клас...ц.д. стр. 165.

³⁸⁾ Исто, стр. 163 и 164.

³⁹⁾ Учебникот за IV клас...ц.д. стр. 196.

⁴⁰⁾ Исто, стр. 194 и 195.

⁴¹⁾ Јордан Димевски, Војо Кушевски, Историска читанка за VIII одделение, Трето неизменето издание, Просветно дело, Скопје 1970.

⁴²⁾ Д-р. Александар Апостолов, Историска читанка за IV клас на гимназиите, Просветно дело, Скопје, 1979.

на) Македонија.⁴³⁾ Овој нормативен акт поместен е и во читанката за IV клас.⁴⁴⁾ Ваквата обликуваност на темата АСНОМ во читанките е повеќе од скромна и има еднонасочна и паралелна функција.

3. АСНОМ во практичната наставна реализација

Наставата како систем и форма на организирана воспитно-образовна дејност се темели на планско-програмските содржини. Вклучувањето на категоријата АСНОМ во наставната дејност по предметот историја е сведоштво и потврда за и на неговата дидактичка вредност, како значајна образовно-воспитна компонента. Оттука произлегува и обврската за нејзината консеквентна артикулација и реализација во практичната наставна работа. За успешно реализирање на образовно-воспитните компоненти придонесуваат и влијаат повеќе фактори, меѓу кои некако примарен е факторот наставник, основниот реализатор и трансфер на наставните содржини, на релацијата настава—ученик.

Во артикулацијата и реализацијата на категоријата АСНОМ се поаѓа основно од програмските концепции и барања, а се потпира главно врз учебникот, односно артикулацијата претставена во учебникот. На таков начин реализацијата се движи на релација: програм-учебник-наставник-ученици. Креативните способности и можности на наставникот како да се подредени на учебникот и се добива впечаток дека артикулацијата и реализацијата е отпечаток од учебникот. Тоа, на некој начин, ја прави артикулацијата формална и стереотипна, а реализацијата добива карактер на вербално-информативна интерпретација, во која не се искористени сите објективни и субјективни услови и можности за една вистинска креативна артикулација и реализација.

Методско-дидактичката артикулација во наставната реализација на темата-целината, односно единицата АСНОМ, ја има следната структура:

1. Подготовка за свикување на Првото заседание на АСНОМ
  - а) Развој на органите на народната власт (НОО)
  - б) Формирање на Иницијативен одбор
  - в) Избор на делегати за Првото заседание на АСНОМ
2. Свикување и работа на Првото заседание на АСНОМ
  - а) Манастир Прохор Пчински, Илинден, 2 август 1944 г.
  - б) Работа на Заседанието — Протоколарен дел
  - в) Президиумот на АСНОМ, состав и функција

⁴³⁾ Читанка за VIII одделение, ... ц.д. стр. 264—265 и 265—267.

⁴⁴⁾ Читанка за IV клас ... ц.д. стр. 137—138.

3. Одлуки, решенија и акти на Заседанието
  - а) Конститутивни одлуки
  - б) Декларацијата за основните права на граѓаните
  - в) Манифестот на АСНОМ
4. Значењето на Првото заседание на АСНОМ
  - а) Конституција на македонската државност
  - б) Создавање на Демократска Федерална Македонија
  - в) АСНОМ и југословенската и светската јавност
5. Заклучок
  - а) Историското место и значењето на АСНОМ
6. Проекција на домашна задача.

Ваквата концепција и структура на артикулацијата и реализацијата на АСНОМ, којашто со извесни отстапувања е општо-застапена варијанта, ги задоволува дидактичките принципи и барања и овозможува да се остварат образовните и воспитните задачи и цели на темата.

Во средните училишта, поради комбинираниот состав на единицата, целината АСНОМ ја има следнава структура:

- Првото заседание на АСНОМ
  - а) Свикување и работа на Првото заседание на АСНОМ
  - б) Одлуките и решенијата на АСНОМ
  - в) Значењето на АСНОМ

Впечатлива е стегнатоста на структуралната концепција и на содржините, што е резултат на програмската поставеност на целината.

Напоредно со физиономијата, важно е и прашањето за начинот на артикулацијата и реализацијата на паралелни теми и содржини во еден и друг степен. Генерално работата треба да се разликува. Во средното училиште, работата треба да биде насочена и во функција на подлабока внатрешна анализа и посеопфатна синтеза. Обликот на хронолошка дескрипција, да биде заменет со егземпларна синтеза преку дедуктивен приод, уште повеќе, што актуелноста на темата го овозможува тоа, а учениците од таа возраст и развој се способни сами да ги проучат основните податоци и присоберат нови за темата. Со тоа, би се надминала состојбата на паралелност, повторување и неефикасно и рационално работење. Со коректна дидактичка презентација на АСНОМ, многу поцврсто и потрајно, поттикнувачки и делотворно ќе се всади АСНОМ во сознанието и свеста на генерациите.